

แนวทางการใช้ภาวะผู้นำเพื่อการบริหารพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม
Guidelines for leadership application for Buddhist temple administration and
development in Nakhon Pathom Province.

Phra Vicheth Soth

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 2) ศึกษาอิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัด และ 3) ค้นหาแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดย 1) การทำวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือ พระภิกษุในเจ้าอาวาสหรือเทียบเท่า จำนวน 250 รูป ได้มาโดยการสุ่มแบบเชิงชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีค่าความตรงด้านเนื้อหา ระหว่าง 0.67-1.00 มีความเชื่อมั่นเท่ากับระหว่าง 0.75-0.95 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และการวิเคราะห์ความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของ LSD และการวิเคราะห์ถดถอยแบบพหุคูณ 2) การทำวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 6 ราย ได้แก่ ผู้บริหารและคณะผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ที่วางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของวัดในเขตจังหวัดนครปฐม ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อจำแนกตาม พรรษา การศึกษาทางธรรม

2. ผลการศึกษาอิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม พบว่า ภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐมประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ($\beta = 0.22$) และความศรัทธา ($\beta = 0.37$) โดยสมการดังกล่าวมีค่าอำนาจความแม่นยำในการพยากรณ์เท่ากับ ร้อยละ 43 และสามารถเขียนได้ดังนี้
$$Y = 0.06X_1 + 0.26X_2^{**} + 0.04X_3 + 0.38X_4^{**} + 0.10X_5$$

*วิทยานิพนธ์หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย พงศ์สิทธิกาญจนา และอาจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย

Thesis Master of Business Administration General management Faculty of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University 73000

Corresponding author : Vicheth_Prongmadua@gmail.com

3. แนวทางการแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม เกิดจากการพัฒนาที่บุคคลโดยมุ่งในด้านจิตใจเป็นหลัก เจ้าอาวาสต้องมุ่งเน้นที่พอใจทำ ขยันทำ ตั้งใจทำ และฉลาดทำ ตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ภายใต้กรอบ การดูแลวัดมีทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษา สาธารณสงเคราะห์ และการศึกษาสงเคราะห์ ผู้ที่เป็นผู้บริหารวัด ต้องมีวิสัยทัศน์ คุณวุฒิ ภาวะมีสมควรในการที่จะมาบริหารจัดการวัดให้เป็นไปด้วยดี ก็ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ แล้วก็ประสบการณ์ที่ตนเองได้ผ่านมา ต้องกล้าตัดสินใจ ต้องมีทักษะทางด้าน การปกครอง เพื่อให้พัฒนาวัด ก่อประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน และเพื่อให้การเผยแพร่คำสอนของ พระพุทธเจ้าดำรงอยู่สืบไป

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ การบริหารพัฒนาวัด

ABSTRACT

This research aimed to: 1) compare the development level of Buddhist temples in Nakhon Pathom Province classified by personal factors; 2) study the influence of leadership affecting the development level of Buddhist temples; and 3) find the guidelines to develop leadership for administration to develop Buddhist temples in Nakhon Pathom Province. Mixed method research design was used in this study. Regarding quantitative research, the sample of 250 abbots or those equivalent in positions was derived by stratified sampling. The research instrument was a questionnaire constructed by the researcher with the content validity between 0.67- 1.00 and the reliability coefficients between 0.75- 0.95. Data were analyzed with mean, standard deviation, t-test, one-way ANOVA, least significant difference, and multiple regression analysis. As for qualitative research, 6 key informants were derived by purposive sampling. They were administrators and administrative committee who set administrative policy of Buddhist temples in Nakhon Pathom Province. The instrument was an interview form constructed by the researcher and data were analyzed by content analysis.

1. Regarding the comparison of temple development in Nakhon Pathom Province as classified by personal factors, it was found the difference with statistical significance level at .05 among those who differed in years of ordination and Buddhist education.

2. Regarding the influence of leadership, it was found that the aspects of vision ($\beta = 0.22$), and faith ($\beta = 0.37$) together predicted the development level of temples in Nakhon Pathom

Province at the percentage of 43. The regression equation was $Y = 0.06X_1 + 0.26X_2^{**} + 0.04X_3 + 0.38X_4^{**} + 0.10X_5$.

3. The guideline for enhancing the leadership for administration to develop temples in Nakhon Pathom Province should be start from personal development in mental aspect. The abbots should focus on personnel's willing, diligence, intention and intelligence in development. According to criteria of National Office of Buddhism, the framework of temple jurisdiction comprised 6 aspects: administration, propagation, public facility, education, public welfare, and education welfare. Those who administered the temples should have appropriate seniority and qualification. To efficiently administer the temples, administrators should have knowledge, capability, and experiences. They also should make sensible decision, have administrative skills to develop the temples, make benefits for stakeholders, and continually propagate Buddhist teaching.

Keywords : leadership, temple administration

Article history: Received 18 July 2017

Revised 7 January 2019

Accepted 15 January 2019

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชาชนกว่าร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของประเทศ พระมหากษัตริย์ไทยได้อาราธนาพระภิกษุเถรบาทเชื้อสายลังกาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาเป็นแบบอย่างปรับปรุงการพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์และเหมาะสมกับลักษณะของคนไทย จนกลายเป็นศาสนาประจำชาติ ในสังคมไทยประกอบไปด้วยสถาบันทางสังคมหลายสถาบัน แต่สถาบันที่มีความใกล้ชิดกับคนในสังคมมากที่สุดและเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ก็คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะสถาบันพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมไทยนั้นนับถือพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชาติและยังแสดงถึงสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นที่มาของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และการขัดเกลาทางสังคม

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของพระพุทธศาสนานั้น จะประกอบด้วย พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอน มีพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระธรรม ให้แก่อุบาสกอุบาสิกา หรือประชาชน ดังนั้นการพิจารณาความสัมพันธ์

ระหว่างพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นองค์กรทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานของสังคม และพระภิกษุสงฆ์ กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมแล้วจะเห็นได้ว่าไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (พระมหาอนุศักดิ์ จันทราลักษณ์, 2554: 1) วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการรวมน้ำใจของบรรดาพุทธศาสนิกชน ทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคม ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคงให้แก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม ส่งเสริมประสิทธิภาพการควบคุมทางสังคม หรือกล่าวได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางของศาสนาและวัฒนธรรม ที่ผู้คนใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทาง ศิลปะ วรรณคดี คติธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เป็นต้น

จากสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของวัด ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาและหันหลังให้วัดเพิ่มมากขึ้น ผลจากการสำรวจพบว่า วัดมีลักษณะและบทบาทเปลี่ยนไปจากเดิม 5 ประการ ประการที่หนึ่ง วัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณร กลายเป็นที่อยู่ของคฤหัสถ์มากกว่า ประการที่สอง วัดเดิมเคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของหนุ่มจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งแม้อุปชฌาย์ก็ ไม่รู้จักประวัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาก่อน นับเป็นจุดอันตรายจุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ประการที่สาม วัดซึ่งเคยเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านตามแบบ ลัทธิเถรวาทก็ได้ถูกเปลี่ยนให้มีสภาพคล้าย ๆ กับโรงพระตามแบบมหายานในต่างประเทศไปเป็นจำนวนมาก ประการที่สี่ วัดซึ่งเคยเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่น เป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ ก็กลายเป็นวัดที่ขาดระเบียบ สกปรก ขาดความร่มรื่น ทำให้ประชาชนไม่ศรัทธาและไม่อยากเข้าวัด ประการที่ห้า วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ก็กลายเป็นแหล่งอบายมุข ถ้าหากพระสงฆ์ในประเทศซึ่งมีจำนวนมากมีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำประเทศเข้าใจ เพราะพระสงฆ์มีโอกาสพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม ทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้าง ศาสนสถาน บุคลากรเงิน ศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาที่สังเกตได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมไทยหลายประการ เช่น ผู้เข้าวัดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ วัยรุ่นหนุ่มสาวไม่นิยมเข้าวัด อันเนื่องมาจากสาเหตุคือ พระภิกษุบางส่วนกระทำผิดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตนไม่ก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน มีการสร้างโบสถ์วิหารเกินความจำเป็น วัดบางแห่งอาศัยกลวิธีในวงการธุรกิจดึงดูดให้คนยินยอมบริจาคทรัพย์เพื่อตอบแทนทางวัตถุเป็นสำคัญ

การบริหารจัดการองค์กรใดก็ตาม จุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ที่ต้องการให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล อยู่เสมอ ทั้งนี้ย่อมจะต้องอาศัยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ คน หรือ บุคลากร (man) เงินหรืองบประมาณ (money) วัสดุอุปกรณ์ (material) การจัดการหรือเทคนิคในการบริหาร (management) องค์ประกอบทั้ง 4 ประการ มีความสำคัญมาก แต่องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการบริหารจัดการองค์กร ก็คือ คน หรือ บุคลากร ในการบริหารจัดการในองค์กรทางศาสนาก็เช่นกัน วัดจะเจริญรุ่งเรืองเป็นที่ร่มรื่น เป็นที่ศรัทธา และอำนวยประโยชน์แก่ชุมชนมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับคน บรรดาสิ่งก่อสร้าง

โบสถ์ วิหาร ลานเจดีย์ ศาลาการเปรียญ วัสดุอุปกรณ์ และการเงิน จะมีความสมบูรณ์เพียงใด ก็ไม่มี ความหมาย ถ้าบุคลากรเหล่านั้นไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการปฏิบัติงาน ให้บรรลุเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (บุญช่วย จันทรเฮ้า, 2544: 5)

เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัว มีภาวะผู้นำ มีกระบวนการ และวิธีปฏิบัติงาน สร้าง ความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อ ศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยง่าย (พระมหาสุริยา หอมวัน, 2544: 2) เจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการ วัดในทุก ๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถให้เกิด ประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่า การบริหารวัด คือ การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ใน ศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสจึง ต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษา และ ปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด แต่ปัญหาที่ทำให้การบริหารจัดการวัด ขาดประสิทธิภาพ ก็คือ เจ้าอาวาสจำนวนมากที่ยังขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัด ไม่มี ศักยภาพในการพัฒนาวัด ไม่มีความรู้ในการสั่งสอนประชาชน เจ้าอาวาสจำนวนมากยังปล่อยปละละเลย พระภิกษุสามเณรในการปกครองให้ประพฤติปฏิบัติไปตามยถากรรม ไม่มีการศึกษาอบรมพระธรรมวินัย จึง ส่งผลต่อการพัฒนาวัดการบริหารจัดการวัด (ธีรวุฒิ ทองโอบษฐ์, 2542)

ผู้วิจัยเห็นว่า คุณลักษณะของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นในจังหวัดนครปฐม โดยเฉพาะในระดับเจ้า อาวาสนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก ทั้งด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ การทำงานทางด้าน การพัฒนาวัด และจำนวนพระภิกษุสามเณรภายใต้การปกครอง ซึ่งอาจจะส่งผลต่อบทบาทหน้าที่การพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการ เพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐมตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนากลยุทธ์ การบริหาร จัดการ เพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐมตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่ามีการการ พัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐมอย่างไรบ้าง และมีปัญหาอุปสรรคในการ บริหารจัดการหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นการทำการวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เปรียบเทียบระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. ศึกษาอิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม
3. ค้นหาแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งแบ่งสาระของการทบทวนวรรณกรรม ได้ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

คำศัพท์ที่ใช้ในความหมายของการบริหารมีอยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) และการจัดการ (management) การบริหารมักจะใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า การจัดการ ใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน แต่คำสองคำนี้ใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหารเช่นเดียวกัน

วัชรีย์ บุรณสิงห์ (2543: 9) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น 3 ทาง คือ

- 1.ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา
- 2.ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาทความรับผิดชอบ และ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย
- 3.ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือร่วมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

เสนาะ ดิยาว (2549: 1-2) ได้กล่าวถึง หลักสำคัญของการบริหาร 5 ลักษณะ คือ

1.การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทำงานสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่รวมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบต่อความสำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่นมิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้

2.การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงและสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่ทำทายนี่ไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย

3.การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่ต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่าง คือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

4. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่างๆจึงต้องตระหนัก 2 ข้อใหญ่ ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์การจะต้องผลิตสินค้าและบริการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

จากความหมายของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือศิลปะในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ เนื่องจากผู้บริหารไม่เป็นเพียงผู้ปฏิบัติแต่ต้องเป็นผู้ใช้ศิลปะให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว เป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

Klenke (2003) ให้แนวคิดเกี่ยวกับตัวชี้วัดจากผลงานวิจัยล่าสุดในวงการธุรกิจหรือด้านสุขภาพสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ เนื่องจากการตอบสนอง ความพึงพอใจ การรับรู้ถึงความแตกต่างขององค์การความเข้าใจในจิตวิญญาณความเป็นอยู่ซึ่งในวงการบริหารในปัจจุบันก็มีความละเอียดอ่อน 15 ไม่น้อยไปกว่า เรื่องของศาสนาหรือภาครัฐ ที่ต้องการผู้นำ ที่มีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

Kruger & Seng (2005) ได้ให้เห็นว่าการรู้คุณค่าในด้านจิตวิญญาณจะช่วยให้ผู้นำทั้งหลายเกิดความเมตตา รู้จักสนใจและเห็นอกเห็นใจคนอื่น ตลอดจนควรค่าแก่การได้รับความไว้วางใจ

วิโรจน์ สารรัตน์ (2553) ได้ให้ความเห็นว่า ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดในทุกยุค ทุกสมัยนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ต่างก็ต้องการผู้นำที่ดี และมีความสามารถในการนำองค์การไปสู่เป้าหมายที่ต้องไว้ การเป็นผู้นำจึงถือเป็นศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการ ดังที่นักวิชาการได้ให้ทัศนะถึงนิยามความหมายหลากหลายทัศนะดังนี้ ภาวะผู้นำ (leadership) เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจะใหม่อิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้นำ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ

ศักดิ์ชัย ภูเจริญ (2552) ได้ให้ความหมายของคำว่า กระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตนกระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำ สิ่งต่างๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การเป็นเป้าหมาย

สรุปได้ว่า แนวคิดความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นหนึ่งในลักษณะของความเป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ ซึ่งมีที่มาจากความเชื่อ ความศรัทธาอันแน่วแน่มั่นคงในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ/พระเจ้า และดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแห่งความจริงสูงสุด ทำให้บุคลิกภาพพิเศษ มีพลังอำนาจจากภายใน การให้อภัย มีจิตใจที่มั่นคง ซื่อสัตย์ สุภาพ อ่อนน้อม เปี่ยมด้วยความรักและเมตตาจิตอันไพศาล ความเป็นผู้นำทาง

จิตวิญญาณจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กร ซึ่งกำลังเผชิญกับสถานการณ์ในหลากหลายรูปแบบ เช่น ความไม่แน่นอนทางด้านการเมือง เป็นต้น

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับมาตรฐานของวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยการทำนุบำรุงส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์คุ้มครองและส่งเสริมการพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแลรักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑล ให้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางศาสนาด้วยตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการสนองงานคณะสงฆ์ และรัฐ ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายในการอุปถัมภ์ คุ้มครอง และทำนุบำรุงศาสนา ส่งเสริมการปกครองและการกลไกที่รับผิดชอบด้านศาสนา เพื่อให้ การบริการจัดการ ส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา มีความเป็นเอกภาพและประสิทธิภาพรวมทั้งส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา เพื่อนำหลักธรรมของศาสนาไปใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น ดังนั้นวัดจึงต้องได้รับการพัฒนา ในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบการพัฒนาวัด เพื่อให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ และสว่าง เพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชนจึงควรพัฒนาวัดแบบบูรณาการ ให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ โดยระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เช่น ชุมชนรอบวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการ สถานศึกษาในพื้นที่เพื่อจุดมุ่งหมายให้วัดมีสภาพความเป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างแท้จริง และยั่งยืน

สรุปได้ว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหนึ่งที่คอยสนองงาน คณะสงฆ์ภายใต้การบริหารงานของรัฐ โดยมีหน้าที่ส่งเสริมกิจการงานพระพุทธศาสนาทุกอย่าง การให้ความอุปถัมภ์ คุ้มครอง ดูแล ปรับปรุง รักษา สอดส่อง พัฒนากิจการพระพุทธศาสนา รวมทั้งพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและบุคลากรทางพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง

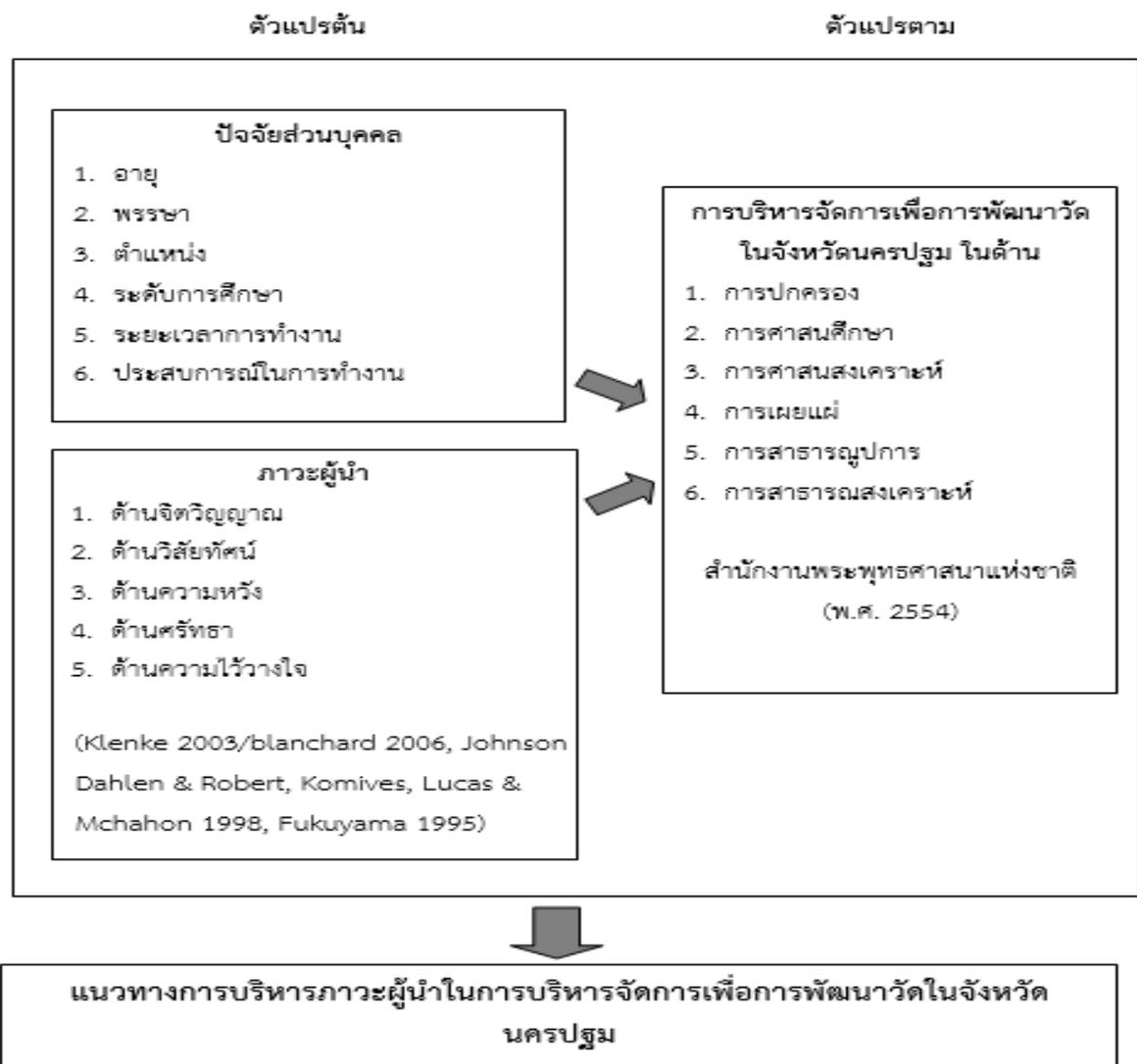
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2554) อธิบายว่า วิธีดำเนินการ ผู้มีหน้าที่ตรวจประเมินควรศึกษาเอกสาร และแบบฟอร์มการประเมินเกณฑ์มาตรฐานการพัฒนาวัดให้เข้าใจรอบการประเมินในเบื้องต้น โดยประเมินตามเกณฑ์การพัฒนาวัด จำนวน 6 ด้าน ซึ่งจะมีเกณฑ์ การให้คะแนนแต่ละรายการ โดยวัดต้องผ่านเกณฑ์การประเมินและได้คะแนนแต่ละด้านไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 50 ของคะแนนที่กำหนด และได้คะแนนรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 จากคะแนนเต็ม 100 คะแนนตามรายละเอียด ดังนี้

- ด้านที่ 1 ด้านสาธารณูปการ คะแนนเต็ม 25 คะแนน
- ด้านที่ 2 ด้านการปกครอง คะแนนเต็ม 15 คะแนน
- ด้านที่ 3 ด้านการศาสนศึกษา คะแนนเต็ม 10 คะแนน
- ด้านที่ 4 ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คะแนนเต็ม 10 คะแนน
- ด้านที่ 5 ด้านการเผยแผ่ คะแนนเต็ม 20 คะแนน
- ด้านที่ 6 ด้านการสาธารณสงเคราะห์ คะแนนเต็ม 20 คะแนน

เมื่อการตรวจประเมินสรุปผลการประเมินเรียบร้อยแล้ว ควรมีการแจ้งผลประเมินให้กับวัดได้รับทราบ ทั้งนี้อาจรวบรวมจุดเด่นของวัดและข้อเสนอแนะในส่วนที่ยังบกพร่อง เพื่อให้วัดได้ปรับปรุงพัฒนาการดำเนินการในรูปแบบที่เหมาะสมตามสภาพพื้นที่ เพื่อให้วัดได้ปรับปรุงพัฒนาให้ผ่านเกณฑ์การประเมินและรักษาสภาพให้ยั่งยืน หรือพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลของวัดในจังหวัดนครปฐม และศึกษาทฤษฎี เกี่ยวกับการภาวะผู้นำองค์การ และพร้อมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกัน ประกอบกับการพิจารณาวัตถุประสงค์การวิจัย ขอบเขตการวิจัย สามารถกำหนดกรอบแนวคิด การวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้อาศัยการวิจัยแบบผสม (mixed method) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) เป็นการเก็บข้อมูลจากเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดทั้งหมดในเขตจังหวัดนครปฐมในปี 2559 โดยการใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นการนำผลจากการศึกษาเชิงปริมาณ มาสร้างประเด็นในการสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interviews) เพื่อหาแนวทางการบริหาร ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม

กลุ่มตัวอย่าง (samples) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าอาวาสหรือผู้แทนเจ้าอาวาส วัดทั้งหมดในเขตจังหวัดนครปฐมในปี 2560 โดยขนาดของตัวอย่างได้จากการคำนวณตามสูตรของ Krejcie & Morgan (1970) ที่มีระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อน ร้อยละ 5 ได้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 136 รูป เพิ่มจำนวนการเก็บเป็น 250 รูป

วิธีการสุ่มตัวอย่าง (sampling) การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเชิงชั้น (stratified random sampling) โดยสุ่มเลือกผู้ตอบแบบสอบถามในเขตปกครองของจังหวัดนครปฐม จำนวน 7 อำเภอ ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนด คือ 250 รูป

ตารางที่ 1 ประชากรและตัวอย่าง

กลุ่มการปกครอง	ประชากร (รูป)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ตัวอย่าง (รูป)
อำเภอเมืองนครปฐม	102	18.60	47
อำเภอกำแพงแสน	97	17.67	44
อำเภอบางเลน	105	19.07	48
อำเภอดอนตูม	46	8.37	21
อำเภอนครชัยศรี	115	20.93	52
อำเภอสามพราน	67	12.09	30
อำเภอพุทธมณฑล	18	3.26	8
รวม	550	100	250

ที่มา (สำนักงานจังหวัดนครปฐม. (2558).

การวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลหลักและวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกลยุทธ์เพื่อสร้างความร่วมมือการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำนวน 6 รูป โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง

(purposive selection) มีเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก คือผู้บริหารและคณะผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ที่วางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของวัดในเขตจังหวัดนครปฐม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผ่านความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน และจากการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามจากประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ราย นำแบบสอบถามมาหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -coefficient) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1974: 161) ได้ค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง 0.75-0.95 ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น

ภาวะผู้นำ	ค่าแอลฟา
1. ด้านจิตวิญญาณ	0.77
2. ด้านวิสัยทัศน์	0.90
3. ด้านความหวัง	0.85
4. ด้านศรัทธา	0.86
5. ด้านความไว้วางใจ	0.75
การบริหารจัดการวัด	ค่าแอลฟา
1. ด้านปกครอง	0.86
2. ด้านศาสนศึกษา	0.92
3. การศาสนสงเคราะห์	0.95
4. การเผยแผ่	0.91
5. การสาธารณูปการ	0.89
6. การสาธารณสงเคราะห์	0.94

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ผู้วิจัยได้นำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากสำนักงานบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ถึงสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองนครปฐม สำนักงานเจ้าคณะอำเภอนครชัยศรี สำนักงานเจ้าคณะอำเภอสสามพราน สำนักงานเจ้าคณะพุทธมณฑล สำนักงานเจ้าคณะอำเภอดอนตูม สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางเลน และสำนักงานเจ้าคณะอำเภอกำแพงแสน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ประสานงานกับหน่วยงานที่ต้องการแจกแบบสอบถาม คือ ฝ่ายกองงานเลขานุการของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม กองงานเลขานุการของสำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน อำเภอพุทธมณฑล อำเภอดอนตูม อำเภอบางเลน และอำเภอกำแพงแสน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3) ทำการเก็บข้อมูลจากตัวอย่างคือเจ้าอาวาสและผู้แทนเจ้าอาวาสวัดทั้งหมดในเขตจังหวัดนครปฐม ในปี 2558 ระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม 2559 - 1 สิงหาคม 2560

4) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ แล้วนำมาลงรหัสและนำไปวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัยต่อไป

การวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ผู้วิจัยได้นำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากสำนักงานบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ถึงผู้ให้ข้อมูลหลักจากหน่วยงานซึ่งประกอบด้วย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล

2) ประสานงานเพื่อทำการนัดหมายในการสัมภาษณ์

3) ผู้วิจัยนัดสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

4) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ให้ครบตามจำนวนที่กำหนด

5) ผู้วิจัยถอดบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ระดับลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้จากเลือกแบบเจาะจงและนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามการวิจัย

การใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

1) สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage) การประเมินภาวะผู้นำ และการบริหารจัดการวัด ด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) สถิติเชิงอ้างอิง การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม ตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย อายุ อายุพรรษา ตำแหน่งสถานภาพของวัด ระดับการศึกษา ระยะเวลาการทำงาน โดยใช้การทดสอบแบบ (t-test) สำหรับตัวแปรที่จำแนกเป็น 2 กลุ่ม และใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one way analysis) สำหรับตัวแปรที่จำแนกเป็น 3 กลุ่มขึ้นไป กรณีที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจะทำการตรวจสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ และทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธี Least Significant Difference (LSD)

วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ตามวิธีการของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Product Moment Analysis) เพื่อทดสอบปัญหาภาวะเส้นตรงร่วมเชิงพหุ และ การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบสมมติฐาน

การวิเคราะห์ข้อเสนอแนะในส่วนที่เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และนำเสนอในรูปตารางแจกแจงความถี่/ความเรียง

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ระดับลึกใช้การวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบความเรียง

4. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และการแปลผลความหมายของการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 36-45 ปี คิดเป็นร้อยละ 48.80 มีอายุพรรษา 15-25 พรรษา คิดเป็นร้อยละ 76.40 ตำแหน่งเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ 94.00 ระดับการศึกษาทางธรรม คือ เป็นเปรียญธรรม คิดเป็นร้อยละ 73.60 ระดับการศึกษาทางโลกคือระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 72.00 และระยะเวลาทำงานคือ 10-20 ปี คิดเป็นร้อยละ 53.20 ตามลำดับ

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 3 การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

การบริหารจัดการ	อายุ	พรรษา	ตำแหน่ง	ศึกษา	ศึกษา	ระยะ
				ทาง โลก	ทาง ธรรม	เวลา ทำงาน
1. ด้านปกครอง	3.12*	4.57**	3.92*	1.47	0.99	2.14
2. ด้านศาสนศึกษา	1.05	1.21	0.03	4.53**	5.53**	3.53**
3. การศาสนสงเคราะห์	0.84	2.33	0.03	1.76	2.93*	1.67
4. การเผยแผ่	1.30	1.04	0.10	1.87	2.37*	2.26
5. การสาธารณูปการ	2.25	1.09	0.77	1.42	1.17	0.57
6. การศาสนสงเคราะห์	1.74	1.88	1.25	1.71	1.98	3.45**
ภาพรวม	1.13	2.64*	0.38	2.56	2.91*	1.96

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 **นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อจำแนกตาม พรรษา การศึกษาทางธรรม

เมื่อพิจารณาในรายด้านจะพบว่า ด้านการปกครอง มีความแตกต่างกันเมื่อ จำแนกตามอายุ พรรษา ตำแหน่ง ด้านศาสนศึกษามีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามการศึกษาทางธรรม การศึกษาทางโลก และระยะเวลาบริหาร การศาสนสงเคราะห์มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามการศึกษา ทางโลก การเผยแผ่มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามการศึกษาทางโลก และประสบการณ์บริหาร การสาธารณูปการพบว่าไม่มี

ความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และการสาธารณสุขเคราะห์มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามประสบการณ์บริหาร

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลอิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลอิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม

	B	SE.	Beta	t	sig	Tolerance	VIF
จิตวิญญาณ (X ₁)	0.06	0.09	0.05	0.67	0.50**	0.39	2.56
วิสัยทัศน์ (X ₂)	0.26	0.10	0.22	2.52	0.01**	0.30	3.32
ความหวัง (X ₃)	0.04	0.09	0.04	0.51	0.61**	0.36	2.82
ศรัทธา (X ₄)	0.38	0.07	0.37	5.13	0.00**	0.45	2.21
ความไว้วางใจ (X ₅)	0.10	0.07	0.10	1.43	0.15**	0.47	2.13
(constant)	0.26	0.25		1.04	0.30**		

R²=0.43 Adj.R²=0.42 Dubin Watson = 1.35

ภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐมประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ($\beta = 0.22$) และความศรัทธา ($\beta = 0.37$) โดยสมการดังกล่าวมีค่าอำนาจความแม่นยำในการพยากรณ์เท่ากับร้อยละ 43

ผลการทดสอบ ความสัมพันธ์กันเองของตัวแปรอิสระ (Autocorrelation) ค่า Dubin Watson = 1.55 เมื่อนำมาพิจารณากับ เกณฑ์ในการวัดค่า Durbin-Watson ดังนี้

มีค่าอยู่ในช่วง 1.5-2.5 แสดงว่า มีความเป็นอิสระ

มีค่าอยู่ในช่วง 2.6-4.0 แสดงว่า มีความสัมพันธ์กันในทิศทางลบ

มีค่าอยู่ในช่วง 0-1.4 แสดงว่า มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก

ทั้งนี้ถ้าค่า Durbin-Watson มีค่าน้อยกว่า 1.5 และมากกว่า 2.5 แสดงว่าเกิด Autocorrelation หรือตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์ภายในตัวเอง นอกจากนี้ยังพิจารณาจาก Tolerance ของตัวแปรมีค่าไม่ใกล้ศูนย์ 0 และมีค่า Variance Inflation Factor (VIF) มีค่าน้อยกว่า 10 ทุกตัว ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าตัวแปรอิสระทุกตัวไม่มีระดับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นตัวแปรที่อิสระต่อกัน

สมการอิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม สามารถเขียนได้ดังนี้

$$Y = 0.06 X_1 + 0.26 X_2^{**} + 0.04 X_3 + 0.38 X_4^{**} + 0.10 X_5$$

4.4 แนวทางพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อค้นหาแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาต้องพัฒนาที่บุคคลด้วย และพัฒนาในด้านจิตใจเป็นหลัก เมื่อเราฝึกหัดได้พอสมควรแล้ว สิ่งต่างๆของการพัฒนาก็จะดีตามสมควรแก่การที่เราปฏิบัติฝึกหัดกันมา

โดยมุ่งเน้นที่ พอใจทำ ขยันทำ ตั้งใจทำ และฉลาดทำ ตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีความสำคัญมีความจำเป็นต่อการดูแลวัดมีทั้งหมด 6 ด้าน คือ การปกครอง การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษา สาธารณสงเคราะห์ และการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งหมด 6 ด้าน จำเป็นเพราะว่า เช่น การปกครอง สงฆ์จะทำให้มีกฎระเบียบขึ้นมา เพื่อความเรียบร้อยของหมู่สงฆ์ในวัด การศึกษาสงเคราะห์ก็คือ การช่วยเหลือ เช่น แจกทุนการศึกษา พระที่สอบบาลีได้ก็จะมีรางวัลให้เป็นเหมือนทุนการศึกษาให้ได้ต่อประโยชน์ไปเรื่อย ๆ พระที่เรียนบาลียาก ทั้งนักเรียนนักศึกษาเหมือนกัน เช่นที่นักเรียนของวัดก็จะมีทั้งนักเรียนชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ทางวัดก็ประชุมการศึกษาทุกปี การเผยแผ่ก็มีพระไปเป็นครูสอนศีลธรรมตาม โรงเรียนต่าง ๆ หลายโรงเรียนด้วยกัน ก็ช่วยทำให้เด็กได้เข้าใจศีลธรรมะ ทำให้รู้จักประพฤติตนเป็นคนดีของสังคมตาม ความสามารถของพระพุทธเจ้าต่อไป

5. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปและอภิปรายผล

1. ผลการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม พบว่ามีความแตกต่างกันเมื่อ จำแนกตามพรรษา การศึกษาทางธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยสอดคล้องกับ พระมหาภุชญา นันทเพชร (2540) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม ผลการวิจัยพบว่า พรรษา สถาบันการศึกษา จะส่งผลให้ทศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคมมีความแตกต่างกัน แต่ ผลการวิจัยจะขัดแย้งกับ งานวิจัยของ พระอนิษฐ์ สิริปัญญา (อาจวิชัย) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของ พระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี พบว่าการบริหารจัดการด้าน สาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความ แตกต่าง ตัวแปร พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาชั้นมัธยม วุฒิการศึกษา บาลีที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ไม่แตกต่างกัน และงานวิจัยของ พระธนดล นาคพิพัฒน์ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

2. อิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม พบว่า ภาวะผู้นำที่ส่งผล ต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐมประกอบได้ด้วย วิสัยทัศน์ ($\beta=0.22$) และความศรัทธา ($\beta=0.37$) สอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉียบ ไทยยิ่ง (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาส ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักหรือปัจจัยด้านการบริหาร เป็น ปัจจัยที่เกิดจากการเรียนรู้และฝึกฝน รวมถึงลงมือปฏิบัติของกรณีศึกษาในแต่ละรูป ปัจจัยดังกล่าวต้องอาศัย ภาวะผู้นำที่อาศัยผลมาจากศรัทธาเลื่อมใส และการมีวิสัยทัศน์

3. แนวทางพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาต้องพัฒนาที่บุคคลด้วย และพัฒนาในด้านจิตใจเป็นหลัก ผู้ที่เป็นผู้บริหารในการจัดการเป็นเจ้าอาวาส เป็นเจ้าคณะต่าง ๆ ถือว่าต้องมีวิญญู คุณวุฒิ ภาวะมีสมควรในการที่จะมาบริหารจัดการวัดให้เป็นไปด้วยดี ก็ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ แล้วก็ประสบการณ์ที่ตนเองได้ผ่านมา ต้องอาศัยกาลเวลาพอสมควร สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอานวย หมอกเมฆ สราญภัทร สถิรางกูร สุชาติ ตันธนะเดชา และธเนศ จิตสุทธิภากร (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารวัดในพระพุทธศาสนา สำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตहनเหนือ ภาค 4 ซึ่งเสนอว่า การพัฒนาและบริหารวัด เจ้าอาวาสต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต บริหารวัดโปร่งใสแต่ยังให้ความสำคัญกับหลักความประหยัด ความคุ้มค่า และการทำงานเป็นทีม น้อย จึงนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์สำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์เรียกว่า “ปัญจบริหาร” ประกอบด้วย 1) กลยุทธ์ การถือธรรมเป็นใหญ่ 2) กลยุทธ์การป้องกันความเสียหายไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง 3) กลยุทธ์ปฏิบัติหน้าที่ ศีลธรรม 4) กลยุทธ์การทำงานที่ดีให้สำเร็จความประสงค์ และ 5) กลยุทธ์การสงเคราะห์สิ่งอันเป็นความเอื้อเพื่อเกื้อกูล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระทีฆทัสสีมุนีวงศ์(วิรัช วสสิริ) จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และบุญเรือง ศรีเหรียญ. (2558) ซึ่ง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ตัวแบบการบริหารคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ที่เสนอว่า ศักยภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค 4 การบริหารคนมีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงานการบริหารภาระงานมีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และ การบริหารองค์กรมีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยด้าน สาธารณะสงเคราะห์มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ และงานวิจัยของพระมหาสมพงษ์ เกษานุช ภัคดี โพธิ์สิงห์ และยุภาพร ยูภา (2561) ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 ซึ่งเสนอว่า ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และ แผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 ต้องอาศัย ปัจจัยภาวะผู้นำของผู้บริหาร (0.591) ร่วมกับ ปัจจัยการส่งเสริมสนับสนุนจากภายนอก (0.527)

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1. ระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม พบว่ามีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามพรรษา การศึกษาทางธรรม นั้นแสดงให้เห็นว่าเจ้าอาวาสที่มีภาวะผู้นำในการพัฒนาวัด จะเกิดจากการหล่อหลอมจากระยะเวลาในการปฏิบัติธรรม และในเวลาเดียวกันการศึกษาทางธรรม ก็มีความจำเป็นใน การสร้างความเข้าใจในการบริหารปกครองและเข้าใจในคนที่เจ้าอาวาสต้องดูแลเอาใจใส่

2. อิทธิพลของภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม พบว่า ภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม ประกอบได้ด้วย วิสัยทัศน์ และความศรัทธา ทั้งนี้เพราะวิสัยทัศน์จะช่วยกำหนดทิศทางในการบริหารจัดการพัฒนาวัดให้เป็นระบบ ในขณะที่ ความศรัทธาจะช่วยควบคุมธรรมะ

ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ให้เข้าใจว่าการพัฒนาวัดทำเพื่อศาสนา ทำเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับวัด แต่ไม่ใช่ทำเพื่อตนเองเป็นหลัก

3. แนวทางพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาต้องพัฒนาที่บุคคลด้วย และพัฒนาในด้านจิตใจเป็นหลัก ผู้เป็นเจ้าของวัด เป็นเจ้าคณะต่าง ๆ ถือว่าต้องมีวิสัยทัศน์ คุณวุฒิ ภาวะมีสมรรถนะในการที่จะมาบริหารจัดการวัดให้เป็นไปด้วยดี ก็ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ แล้วก็ประสบการณ์ที่ตนเองได้ผ่านมา สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยการหล่อหลอมบูรณาการ ทั้งจากเรื่องการศึกษาทางธรรม ทางโลก การใช้วิสัยทัศน์ รวมถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนกระทำ

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นเก็บข้อมูลจากตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเท่านั้น ดังนั้นในมุมมองที่ศึกษา แนวทางการใช้ภาวะผู้นำเพื่อการบริหารพัฒนาวัดในจังหวัดนครปฐม จึงเป็นมุมมองเฉพาะพระสงฆ์ หากผู้ที่สนใจต่อยอดอาจทำการศึกษา แนวทางการใช้ภาวะผู้นำการบริหารวัดผ่านมุมมองของฆราวาส หรือจะทำในเชิงเปรียบเทียบเพื่อนำผลมาบูรณาการกันก็ได้

2. การศึกษาครั้งนี้เจาะจงเฉพาะวัดในจังหวัดนครปฐมเท่านั้นผู้ที่สนใจต่อยอด อาจทำการศึกษาโดยขยายไปยังจังหวัดอื่น ๆ หรืออาจจะศึกษา เขตปกครองคณะสงฆ์แยกตามภาคต่าง ๆ ก็อาจจะได้มุมมองในการศึกษาที่แตกต่างกันออกไปได้อีก

เอกสารอ้างอิง

- เฉียบ ไทยยิ่ง. (2541). รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัด ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน กรณีศึกษา: ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- ธีรวุฒิ ทองโอษฐ์. (2544). การศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญช่วย จันท์เข้า. (2544). พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครอง คณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระทีฆทัสสีมุนีวงศ์ (วิรัช วสสิริ) จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และบุญเรือง ศรีเหรียญ. (2558). ตัวแบบการบริหารคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. 9 (1).81-95.

- พระชนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์). (2551). **การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหากฤษฏา นันทเพชร.(2540). **ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม**. วิทยานิพนธ์
พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.
- พระมหาสมพงษ์ เกษานุช ภัคดี โพธิ์สิงห์ และยุภาพร ยูภา. (2561).รูปแบบพัฒนาการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 .
วารสารวิชาการธรรมทรรศน์. 18 (1).1-12.
- พระมหาสุริยา หอมวัน. (2544) **บุคลิกภาพของเจ้าอาวาสที่พึงประสงค์: กรณีศึกษาพระสงฆ์สามเณร วัด
สระกำแพงใหญ่อำเภอบึงสามพันจังหวัดศรีสะเกษ**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การบริหารองค์การ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.
- พระมหาอนุศักดิ์ จันทราลักษณ์. (2554). **ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการบริหารจัดการวัดของเจ้า
อาวาสในเขตจังหวัดมหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต .บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- พระเอกนิษฐ์ สิริปัญญา (อาจวิชัย). (2555). **การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการใน
อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอำนวยการ หมอกเมฆ สราญภัทร สติรางกูร สุชาติ ต้นธนะเดชา และธเนศ จิตสุทธิภากร. (2556).กลยุทธ์การ
บริหารวัดในพระพุทธศาสนาสำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตหนเหนือ ภาค 4. **สักทอง : วารสาร
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 19 (1). 73-89.
- วัชร บวรสิงห์. (2543). **การบริหารหลักสูตร** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2553). **ผู้บริหารโรงเรียนสามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผล**.
(พิมพ์ครั้งที่ 7). ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- ศักดิ์ชัย ภูเจริญ. (2552). **ความหมายของภาวะผู้นำ**. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2559 จาก
http://www.kruinter.com/show.php?id_quiz=988&p=1
- สำนักงานจังหวัดนครปฐม. (2558). **สถิติพระจำพรรษาของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม**.
[ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2558, จาก [http://www.nakhonpathom.go.th/content/
History](http://www.nakhonpathom.go.th/content/History)
- เสนาะ ตีเยาว์. (2549). **หลักการบริหาร**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ
22 สิงหาคม 2559 จาก <http://www1.onab.go.th/e-Books/WadStandard.pdf>

- Blanchard, O. (2006). **Macroeconomics**. (4th ed.). New Delhi: Pearson Education Asia.
- Cronbach, L. J. (1970). **Essentials of psychological testing** (3rd ed.). New York: Harper & Row Publishers.
- Fukuyama, F. (1995). **Trust: the social virtues and the creation of prosperity**. New York : Free Press.
- Johnson, L. H., Dahlen, R. & Robert, S. L. (1997). Supporting hope in congestive heart failure patients. **Dimension of Critical Care Nursing**, **16** (2), 65-78.
- Klenke, K. (2003). The “s” factor in leadership education, practice, and research. **Journal of education for business**, **4** (7), 56-60
- Komives, S. R., Lucas, N., & McMahon, T. R. (1998). **Exploring Leadership for College Students Who Want to Make a Difference**. San Francisco. CA: Jossey-Bass.
- Kruger, M., & Seng, Y. (2005). Leadership with inner meaning: a contingency theory of leadership based on the worldviews of five religions. **The leadership quarterly**, **16** (5), 771-806.